

TASVIRIY SAN'ATDA MAVHUMLIK MUAMMOSI

Qobiljonova Jasmina Jasur qizi

A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti
Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi 2-bosqich talabasi
+998 91 568 22 08

Anotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'atda mavhumlik ya'ni Abstraksionizm oqimi haqida va shu yo'nalishda ijod qilgan rassomlar va ularning asarlari tahlili haqida muhokama qilinadi.

Abstract: This article discusses about abstraction in visual art, that is, Abstractionism, and the analysis of artists who created in this direction and their works.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, portret, Abstraksionizm, oqim, rassom, kvadrat, borliq, voqeylik, mavhumlik.

Keywords: Fine art, portrait, Abstractionism, flow, artist, square, existence, reality, abstraction.

Borliq nima? Bu savolga javoban obektiv mavjudlik, bizni o'rab turgan jamiyki narsalar tushinamiz. U reallikni ifodalovchi tushunchadir.

Mavhumlikchi? Biroz o'ylanib qolamiz. Bu atama “noma'lumlik” so'ziga sinonimdir. Uni ko'ra olmaymiz, his-tuyg'ular bilan ifodalash mumkin.

San'at asarining asosiy vazifasi - odatda mavjud bo'lgan va bo'lmagan ong darajalari o'rtasidagi munosabatlarni yaratuvchi jarayonlarni tayanch sifatida ishlatishdir.

Tasviriy san'at qadimdan insoniyatning mehnat faoliyati, e'tiqodlari, diniy qarashlari paydo bo'lgandan boshlab rivojlanib kelgan. Fotoapparatlarning paydo bo'lishi tasviriy san'atga bo'gan ehtiyojni bir muncha pasaytirdi. Odamlar rasm (portret)larini chizdirishdan ko'ra fotoapparatlarda rasmga tushishni afzal ko'ra boshladilar.[1]

XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida tasviriy san'atga yangi oqim “Abstraksionizm” nomi kirib keldi. Tasviriy san'atdagi abstraksionizmga oid adabiyotlarda tabiiy idrok etishda mavhumlik aniqlandi. Nafaqat zamonaviy san'at, balki "ibtidoiy" va qadimgi sivilizatsiyalar san'ati ham mavhumlikni ko'rishimiz

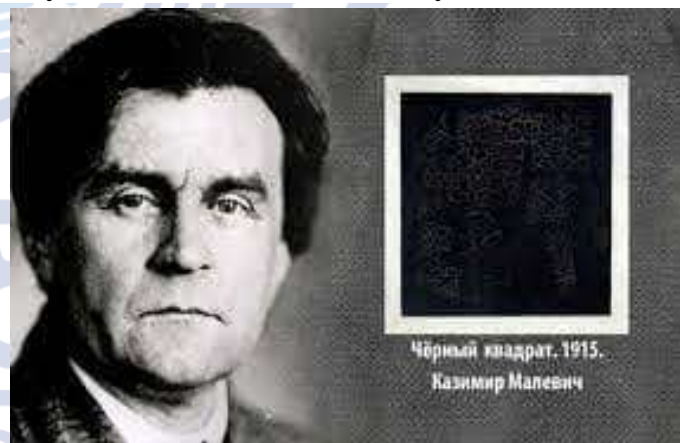
mumkin. Muvaffaqiyatli san'at asari real voqelikdan tashqari voqelikni ifodalaydi, u ma'lum olam vositalari va belgilaridan foydalangan holda noma'lum dunyoni voqealikni yuzaga keltiradi. Lekin bu davrga kelib ko'plab rassomlar reallikdan ko'ra yangi usulda ijod qila boshladilar. Bundan tashqari, vizual tasvirlardagi mavhumlik darajasi hissiy mavzularda va qadriyatlar, muammolar haqida o'ylashga undaydi.

Abstraksionizm — lotinchadan olingan bo'lib, abstractio — mavhumlik, noma'lumlik, uzoqlashish degan ma'nolarni anglatadi. Abstraksionizmning dastlabki namoyandalari — Charliz Novard, Styuoriy Devis, Krauford, Retner, Morris, M. Seyfer, P. Mondrian, Paulo Klee va boshqa rassomlar: “San'at borliqning emas, san'atkor his-tuyg'ularining in'ikosi” degan g'oyani ilgari surishgan. [2]

Nega buyuk rassomlar reallikdan qochgan? Nega real, chiroyli, mo'jizakor tabiatni emas, aniqlikdan mavhumlikka qarab intilishgan deb o'ylaymiz?

Huddi shu oqimda ijod qilgan rassomlardan biri Kazimir Malevichning “Qora kvadrat” asarini olaylik.

Kazimir Severinovich Malevich 1878-yil fevralda Ukrainaning Kiyev shahrida ishchi oilasida tug'ilgan. 1903-yil Moskva rassomlik, haykaltaroshlik va arxitektura institutida tahsil olgan. Rassom dastlabki faoliyatida turli uslublarda ijod qilgan. Naturalistik va yirik Rossiya avangard ko'rgazmalarida qatnashib boradi. Ijodini keyingi yillarida Malevich 1907–1910 yillarda impressionistik yo'nalishda ijod qila boshlaydi. U zamonaviy tasviriy san'atda ijod qiladi, shu bilan birga tasviriy san'atning nazariy qismida ham o'zini namoyon qiladi. U maqolalarida “Kubizmdan suprematizmga”, “Yangi rangtasvir realizmi”, “San'atning yangi shakli xususida”, “Tasviriy san'atning qo'shimcha elementlari haqida” kabi o'zini qarashlari ilgari suradi, suprematizmning o'ziga xos badiiy xususiyatlari, g'oyasini asoslab berilgan.

Kazimir Malevich mo'yqalamiga mansub eng mashxur “Qora kvadrat” asari jahon rassomchiligidagi eng g'alati asarlardan biridir. U “Qora kvadrat” kartinasini

1915-yilda yaratgan.[3] Malevich Qora kvadratning to‘rtta variantini yaratgan, ularning so‘nggisi 1920-yillarning oxiri yoki 1930-yillarning boshlarida bo‘yalgan deb taxmin qilinadi. Asarni o‘ziga xos jihati “Qora kvadrat” aslida qora rangda emasligidadir. Rassom turli ranglar qorishmasi natijasida qora tus yaratgan. Lekin qorishtirilgan ranglar orasida qora rang bo‘lmagan. Shuningdek “Qora kvadrat” kvadrat shaklida emas. Tomonlari bir-biriga parallel ham emas.

San’atshunos Abduvali Egamberdiyev “Malevichning buyukligi shundaki “Qora Kvadrat” orqali u ho‘sh, butun izmlardan keyin yana qayoqqa borish kerak?” degan savol bu asarda yaqqol namoyon bo‘ladi Chunki yuzminglab asrlar davomida ijod tafakkuri bir nuqtada yotganida, uning baribir oxirgi nuqtasi bor, degan fikr shu kartinada barilla yangraydi. Lekin ming afsuskim Malevichning bu savoli o‘zi yaratgan asarlar kabi mavhum. Insoniyatning aqliy tafakkuriga hech qachon inson tomonidan nuqta qo‘yib bo‘lmaydi. Chunki bu tafakkur cheksizdir” deydi. Boshqalar uchun bu gaplar shunchaki hom-hayoldek tuyuladi, lekin san’atshunosning gaplarida jon bor.

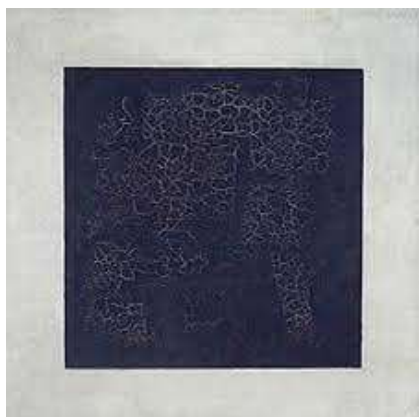
Rassom va faylasuflarning ko‘pchiligi bu fikrni isbotlaydilar. “San’at rassom tabiatdan og‘gan daqiqada mavjud bo‘ladi. U og‘ishgan narsa unga yashash huquqini beradi”, — degan edi Jan Kokto.

Abstraksioniz past darajadagi mavhumlikni va to‘liq mavhum darajasini ifodalaydi. Ba’zi asarlarda suratning ma’lum qismi mavhum bo‘lsa, ba’zi bir asarlarda to‘laligicha mavhum bo‘ladi. San’at asari hatto o‘zidan boshqa hech narsani ifodalamasligi va g‘oya yoki tuyg‘uni idrok qilinadigan shaklda ifodalashi mumkin. San’at asari ma’lum dunyo va idrok etilgan dunyo o‘rtasida birlashtiruvchi vosita sifatida ishlaydi.

“Bo‘lish qiyinligi” asarida. "Yozish - tasvirlash emas. Bo‘yash - tasvirlash emas. O‘ylash faqat san’atdir", deydi Georges Braque.

Research Science and
Innovation House

Qora kvadrat. (1915)

“0.10” ko‘rgazmasida “qora kvadrat” namoyish etilgan xonaning ko‘rinishi

Malevich ijodining keying yillarida shu turkumdagi bir qator asarlar yaratadi.

Ulardan “Futuristik kartinalar” ko‘rgazmasiga qo‘yilgan “Supermatik rangtasvir” nomi ostida 39 ta asar yaratadi va juda shov-shuylarga sabab bo‘ladi. Rassom “Qora kvadrat”dan so‘ng shu turkumdagi, mohiyati kishilar uchun mavhumligicha qolgan “Qizil kvadrat”, “Oq kvadrat”, “Qora doira”, “Qora xoch”, “Avtoportret”, “Chelak tutgan ayol”, “Atletikachilar”, “Charxchi”, “Qizil otiqlar yurishi”, “Mahzunlik. Sariq libosli figura” singari asarlarni suprematizmning yorqin asarlarini Rossiyadan tashqari Italiya, Ukraina, Fransiya, Germaniya va boshqa xorijiy davlatlarda ko‘rgazmalarda namoyish qilgan.[4]

Asarlar mohiyati haligacha mavhum bo‘lib qoldi, har bir odamning qiziqishini uyg‘otgan bu asarlarda har kim o‘z fikrini ifodalaydi, tafakkur doirasida fikrlaydi. Hamma har xil narsani ko‘radi, ziddiyatli fikrlar kelib chiqadi. Bu oqimda ijod qiluvchi rassomlar ijodida his-tuyg‘ular, hayolot borliqdan ayro bo‘ladi.

Go‘zallik san‘at asarining mulki emas, balki sub‘ekt va ob‘ektning tasviri o‘rtasidagi munosabat natijasida yuzaga keladigan tuyg‘u. Tasviriy san‘atda tasvirlash ilgari mavjud bo‘lmagan narsani taqdim etish demak, u ilgari sezilmaydigan narsani hislar uchun seziladigan (lekin tushunarli bo‘lishi shart emas) qilish demakdir. Bu narsa uning belgisi bo‘lgan ob‘ekt tomonidan mavjud va idrok qilinadi. San‘at asari hatto o‘zidan boshqa hech narsani ifodalamasligi va g‘oya yoki

tuyg'uni idrok qilinadigan shaklda ifodalashi mumkin va hokazo. Demak, san'at asari sezgilar tomonidan idrok etiladigan ifoda vositalari orqali olamga sub'ektiv munosabatni ob'ektivlashtirish (ob'ekt yoki hodisa shaklida ifodalash)dir.[5]

Xulosa qilib aytganda abstraksionizm oqimi namoyondalari “voqelik”ni inkor etish evaziga “ruhiy voqelik“ yaratmoqchi bo'ladilar. Bu oqimda ijod qiluvchi rassomlar ijodida his-tuyg'ular, hayolot borliqdan ayro bo'ladi. Agar Malevich asarni “Jilmayib turgan negr bolasi” deb nomlaganda asarda jumboqlik ham qolmagan bo'lardi. Bu tasvirning qiymati ham yo'qolgan bo'lardi nazarimda.

Ba'zilar Malevichning asarini qalloblikka yo'yadilar, ba'zilar esa chuqur bir ma'noni ko'rishadi. Har bir shoir, yozuvchi va rassom borku o'z zamonidagi jamiyatda mavjud bo'lgan muammolarni o'z asarlarida ifodalaydi.

Yana bir fikr ham vujudga keladi. Maqolani boshida shunday fikrlardan boshladim: “Fotoapparatlarning paydo bo'lishi tasviriy san'atga bo'lgan ehtiyojni bir muncha pasaytirdi. Odamlar rasm (portret)larini chizdirishdan ko'ra fotoapparatlarda rasmga tushishni afzal ko'ra boshladilar”(Wikipedia.org. Fotografiya ixtiro qilingan vaqt 1839-yil deb hisoblanadi, XXasrda fotografiya asosiy axborot va hujjatlashtirish vositasi bo'lib qoldi).[6]

XX asr boshlarida fan va texnikada abstraksiya jarayonlarining ahamiyati ortib borayotgan davrda paydo bo'lgan tasviriy san'at va abstrakt rangtasvir oqimi rivojlanadi. Raqamli platformalar va yangi inson-mashina interfevlarining rivojlanishi multimedia vositalarini yaratilishi bunga turtki bo'ladi.

Bundan aytishimiz mumkinki, bu paytda rassomlar reallikdan ko'ra yangi usulda ijod qilib, odamlarni hayratlantirishga kirishdilar. Chunki bu oqim odamlarni ko'proq qiziqтира boshladi. Ushbu maqolada keltirilgan misollar birinchi navbatda G'arb tasviriy san'atidan olingan.

Malevich ijodining so'nggi yillarida an'anaviy realistik uslubga qaytib, asosan portret janrida asarlar ishlaydi. “Ayol portreti”, “Avtoportret”, “Ishchi”, “Uch portret” kartinalari shular jumlasidandir. Kazimir Severinovich Malevich 1935-yilda vafot etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev N.U. Tasviriy san’at tarixi, Toshkent – “O‘QITUVCHI”-1987.
2. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Abstraksionizm_\(oqim\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Abstraksionizm_(oqim))
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Qora_kvadrat
4. <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/sanat/qora-kvadrat-muallifi-kazimir-malevich/?lng=lat>
5. https://www.researchgate.net/publication/10625061_Abstraction_and_art
6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Fotoapparat>

Research Science and Innovation House

